

Landsbykirkegaardens Beplantning.

Af Havearkitekt Johannes Tholle.

Sideordnet med det vigtige Spørgsmaal om Landsbykirkegaardenes Regulering, som allerede er bleven behandlet i dette Tidsskrift (1928 S. 101–112), har man Spørgsmaalet om Kirkegaardens Beplantning; i Praxis er begge Spørgsmaal i den Grad kædet sammen med hinanden, at det vil være ganske umuligt i en Omtale at behandle det ene uden samtidigt (endda i ret stærk Grad) ogsaa at maatte beskæftige sig med det andet. Reguleringen, der i en meget væsentlig Grad drejer sig om Gangføring, omfatter som Regel ogsaa Flytning eller Rydning af bestaaende Plantninger (Gravstedsindhegninger), eller den kræver Plantning af nye (Hække), bl. a. for at markere de nye Linjer. Dertil kommer, at saavel Kirkegaardsloven af 1922 som den i Tilknytning til denne udarbejdede kongelige Anordning af 10. December 1927 indeholder adskillige Bestemmelser om Kirkegaardsplantninger, hvorfor der før eller senere stilles det Spørgsmaal til Kirkegaardenes Styrelser (Menighedsraadene), om den Plantning (Bevoksning), som findes paa Kirkegaarden, nu ogsaa er af en saadan Art, at den understøtter de Fordringer af praktisk og æstetisk Art, som man med Rette kan stille til (og som Loven og Anordningen kræver af) en Landsbykirkegaards Indretning, – eller om den ikke gør det. I det følgende vil vi gennem nogle kritisk-orienterende Bemærkninger beskæftige os med dette vigtige Problem, idet der dog maa forudskikkes den Bemærkning, at Emnet desværre ikke kan faa nogen udtømmende Behandling indenfor den Ramme, der er Tale om i nærværende Artikel, samt at nærværende Artikel agtes efterfulgt af flere andre, hvori de nærmere Enkeltheder, saasom Spørgsmaalet om hvilke Planter, der er hensigtsmæssige, eller hvorledes Kirkegaards-træerne behandles, vil faa en Omtale. Derimod agter man ikke paa dette Sted at gaa nærmere ind paa de rent elementære Spørgsmaal angaaende Plantning o. l. eller at give mere end en rent skitse-mæssig Antydning af de Regler, hvorefter den samlede Beplantning projekteres. Disse rent faglige Emner henvises til Drøftelse paa faglige

Den gamle Tjørn paa Skamby Kirkegaard. Se Teksten S. 31.

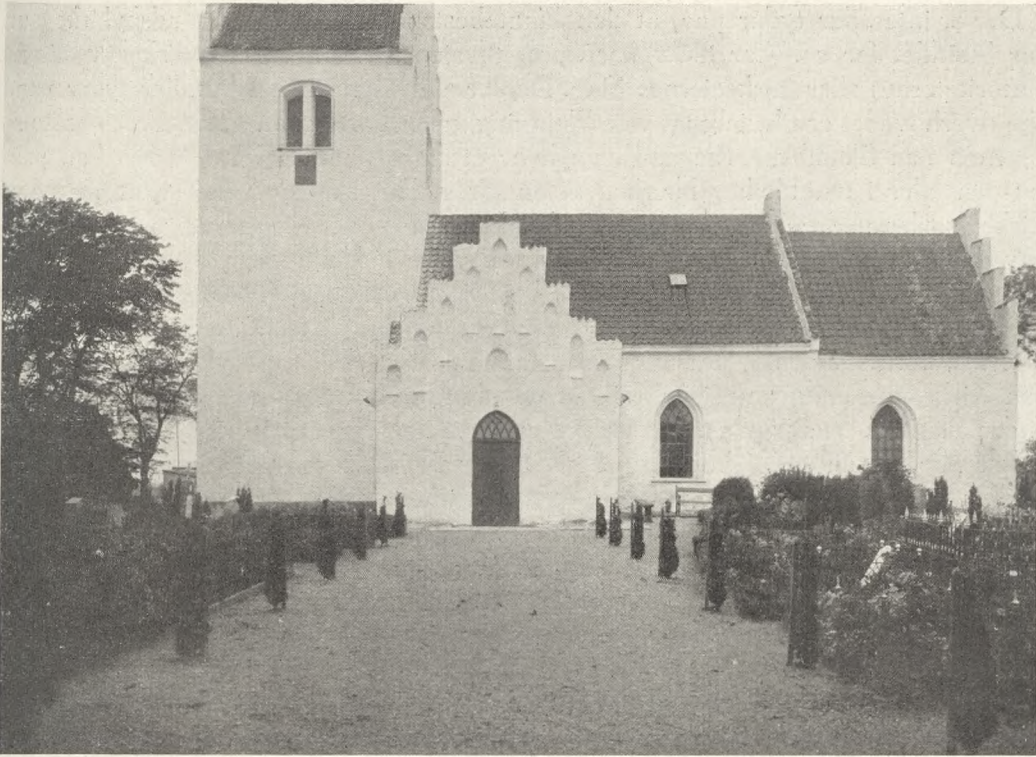

Steder eller til Forhandling mellem Menighedsraadene og den Tillidsmand (Havearkitekt, Anlægsgartner, Kirkegaardsgartner etc.), som man nu agter at træde i Forbindelse med, naar der foreligger Spørgsmaal til Løsning.

* * *

Oplysningerne om Landsbykirkegaardenes Beplantning (eller Bevoksning) i *Fortiden* er temmelig sparsomme, ja for Middelalderens Vedkommende er vi saa godt som blottet for Oplysning om dette Forhold. Man kan have saadanne Holdepunkter for vor Opfattelse af Datidens Beplantningsforhold, som kan ligge i de skriftlige eller trykte Beretninger herom eller endog i saadanne Planter eller Plantesamfund, som endnu kan findes paa Kirkegaardene. Hvad dette sidste angaar, da kan manges Eg, Bøg, Lind, Elm eller Tjørn paa vore Kirkegaarde meget vel antages at være saa gamle, at de har deres Rod i den Fortid, hvor Papismen endnu var den herskende Orden i Danmarks Kirke. Der skal saaledes nævnes Tjørnen paa Skamby Kirkegaard, som Legenden siger skal være plantet paa en stor Fællesgrav i den sorte Døds Dage (omkring 1350), og som virkelig endnu til vor Tid med sit hvasse Værn har dækket en stor Grav. Der skal endvidere erindres om et i 1552 udstedt Forbud imod at borttage Træer af Kirkegaarden samt den i 1545 afsagte Dom angaaende Retten til Kirkegaardsgræsset. Begge Dele berettiger til at tro, at mange Kirkegaarde har været præget af udstrakte Græsarealer, der har henligget mellem Gravene, og at der ogsaa paa manges Kirkegaard paa dette sidste Stadium af Middelalderen har været adskil-

Gamle Lindetræer omkring Kapellet paa Kirke-Syv Kirkegaard. Foto 1928.

lige Træer af en saadan Størrelse og Alder, at deres Ved har haft en ikke ubetydelig Værdi for den, der kunde faa det, – deraf Forbudet imod at fælde Træerne. Dette bekræftes paa en vis Maade af den omkr. 1589 af Biskop Jacob Madsen forfattede Visitatsbog for Fyn, hvori der blandt 75 besøgte Kirkegaarde nævnes 10, hvorpaa der ingen Træer findes; paa 35 Kirkegaarde er der nogle Træer, undertiden nævnes der et Tal under 10, ellers blot, at der er „Træer paa“; paa 5 Kirkegaarde er der over 10 Træer, paa 4 endog over 20 og paa een endog over 30 Træer. Disse er saadanne som Lind, Eg og Ask; men der nævnes ogsaa et Sted et Tjørnegærde, et Æretræ, og flere Steder anføres, at der er mange „Hyller“ (Hyldebuske). I nogle Tilfælde staar Træerne paa selve Kirkegaarden, i andre Tilfælde omkring den og i atter andre baade paa og udenfor denne. Naar Biskop Madsen har opført dem i sin Bog, har det sikkert udelukkende været ud fra det Synspunkt, at disse havde en økonomisk Betydning for Kirken. Det fremgaar af hans Visitatsbog, at han ikke med en smuk Kirkegaard har ment en rigt bevokset (eller beplantet?) Kirkegaard, men en, der havde et solidt og godt Gærde, en god Kirkelade etc. Og lignende Synspunkt overfor Træerne er ogsaa anlagt saa sent som i 1816, hvor det i en Cancelliskrivelse paabydes en Kirkeejer „at godtgøre Kirken Værdien af et paa Kirkegaarden staaende, men af ham omhugget Træ“. Ved samme Tid (1824) tales der om Rydning af de mange Hyld, som skader Kirkegaardsmuren, og denne Plante har da ogsaa utvivlsomt ofte præget mangan dansk Landsbykirkegaard. (Om Kirkegaardenes Historie, se iøvrigt Johannes Tholle: „Den danske Begravelsesplads’ historiske Udvikling“).

Ny Beplantning af Pyramidetaks paa Asminderup Kirkegaard. Foto: S. Bay, 1928.

Der er intet, der tyder paa, at den Plantebestand, som danske Landsbykirkegaarde har besiddet før ca. Aar 1800, har været tilvejebragt ved en metodisk Plantning fra Autoriteternes eller Kirkeejernes Side. Der er endvidere meget lidt, der tyder paa, at den overhovedet er tilvejebragt ved Plantning, naar bortses fra saadanne Tilfælde som Tjørnen paa Skamby Kirkegaard, og hvor et stort, gammelt Træ iøvrigt kan paavises paa eller i umiddelbar Nærhed af en Grav. Det sandsynligste er, at vore gamle Kirkegaardes ældre Plantebestand er fremkommen ved Selvsaaning, og at der overhovedet (bortset maaske fra et Tjørnegærde) ikke i Almindelighed er plantet Træer. Thi for det første er de Planter, som f. Eks. Biskop Madsen (1589) nævner, alle meget villige til at saa sig selv, – og da Doktor Simon Pouli i 1647 beskriver den danske Flora („Flora Danica“), nævner ogsaa han, at Lind, Ask og Hyld vokser almindeligt paa Kirkegaarde, og han siger ikke, at de plantes, saaledes som han taler om det for andre Planters Vedkommende. For det andet tyder visse af Biskop Madsens Optegnelser paa, at Planterne hovedsagelig har vokset ved Muren – netop hvad der nu som fordom har været karakteristisk for de ved Kirkegaardene (og ved andre Murhegn) voksende Træplanter. For det tredje er der ingensomhelst Lovbestemmelse, der har paalagt nogen at plante Træer paa Landsbykirkegaardene, og den Kirkeejers, der ikke maatte tage Indtægten af det, der voksede paa Kirkegaarden, gik næppe hen og plantede Træer der. Det maa saaledes betragtes som aldeles givet, at saa godt som al den gamle Plantebestand, som vore gamle Landsbykirkegaarde besidder, og som stammer fra Tiden før ca. 1800, udelukkende er vokset og ikke plantet – altsaa en Bevoksning.

Paa denne Theoris Rigtighed tyder ogsaa de Beretninger, der omved Aar 1800 fortæller, hvorledes der nu, som noget aldeles nyt og meget paaskønnelsesværdigt, er foretaget Plantninger paa Landsbykirkegaardene. Saaledes fortæller Pastor Wedel i Everdrup om, at Kirkegaarden i Trolleborg (Fyn) „er afdeelt i Gange med Hækker af Ligustrum og Jasminer, hvorimellem hvile Bøndernes Liig af Sognet. Det er en nydelig Idee, at Levende kan finde behagelige, skyggefulde Promenader blandt de Døde...“ (Wedel: Indenlandske Rejser. 1802–04). Saadanne Plantninger foretoges ved privat Initiativ, – omkring ca. 1850 gik ogsaa Landhusholdningsselskabet ind i dette Arbejde, der efterhaanden fik sin Anerkendelse som noget, der var berettiget, fordi det forskønnede Kirkegaarde og gav Skygge, og man foretog her og der nogen systematisk Beplantning af Kirkegaardene. At det ogsaa var hensigtsmæssigt at plante, og at det i Særdeleshed kunde hjælpe med til, at Kirkegaardens første Funktion: at optage Ligene i sig, fremmedes ad denne Vej, var endnu ikke bleven klart. Først i Slutningen af forrige Aarhundrede naaede man frem til Førstaaelse af denne sanitære Side af Sagen, og i Byernes Sundhedsvedtægter optoges der Bestemmelser om Tilplantning af Bykirkegaardene. For Landsbykirkegaardenes Vedkommende er man hos Autoriteterne endnu ikke naaet længere end dertil, at det i den kongelige Anordning anføres, at Kirkegaardene bør forsynes med passende Beplantning.

* * *

Af de Aarsager, som foran er fremført, har man paa Landsbykirkegaarde i vore Dage at gøre med en Plantebestand af varig Art i flere forskellige Kategorier, nemlig 1) den tilfældige (Bevoksningen) og 2) den systematiske (Beplantningen). Mellem disse to Kategorier staar som en tredje Kategori den af Gravstedsejerne foranstaltede

Beplantning, der dels omfatter Gravstedsindhegningerne, dels den paa Gravene værende Beplantning af mere eller mindre varig Art. Idet vi i nærværende Omtale begynder med den allerede eksisterende Beplantning paa Landsbykirkegaarde, skal der anføres de Bestemmelser, som herom er affattet, og som findes i den kongelige Anordning angaaende Kirkegaarde, § 15 Stk. 1 (se Foreningen for Kirkegaardskulturs Smaaskrifter Nr. 1):

„Kirkegaardens Beplantning skal holdes tilbørligt vedlige. Hække og levende Hegn skal holdes klippede. De paa Kirkegaarden staaende Træer maa kun borttages eller stævnes efter nærmere Bestemmelse af Synet (Lovens § 32), og det kan i saa Fald forlanges, at det ved Salg indvundne Overskud skal indgaa i Kirkens Formue“.

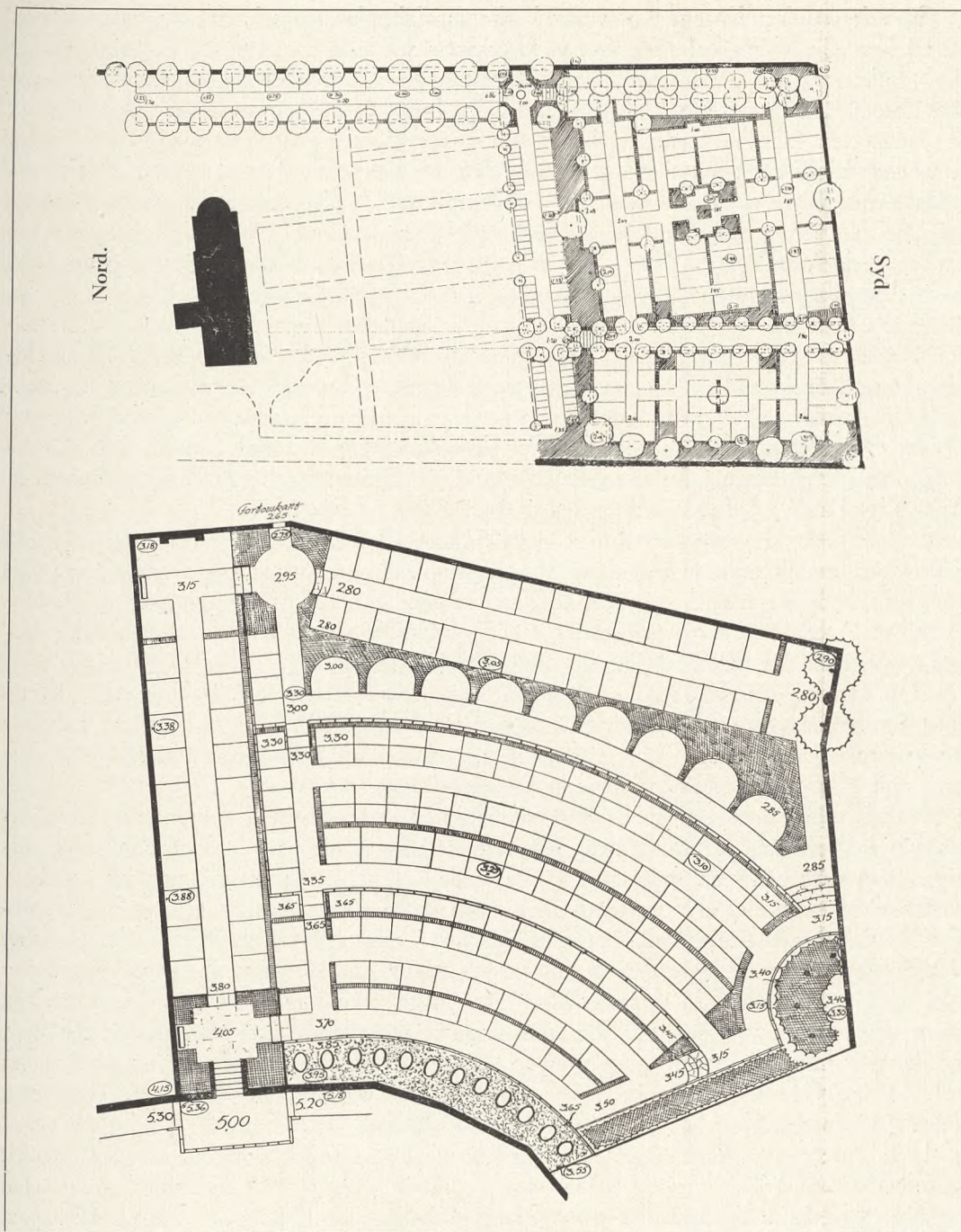
Af disse faa og knappe Ord om Kirkegaardens eksisterende Plantebestand, særlig det sidste Punkt, faar man intet Indtryk af, at det Synspunkt, der gjorde sig gældende Aar 1552, da det blev forbudt at borttage Træer af Kirkegaarden paa Grund af disses Brændelsesværdi, siden da er ændret ret meget hos Autoriteterne; der ligger i de anførte Bestemmelser om Synets Virksomhed ved Stævning og Fældning af Træerne, en Hindring imod ligefrem Misbrug af Træernes materielle Værdi, men iøvrigt har de i den gældende Praksis vist sig at være saare ringe i Henseende til Bevarelse af Træerne. Det er allerede tidligere paa dette Sted (se „Vore Kirkegaarde“ 1927 S. 15–16) paavist, at der mange Gange syndes imod denne Bestemmelse, og at den ikke ses i Relation til de forskellige Punkter i Anordningen og Loven, hvoraf det fremgaar, at Kirkegaarden maa betragtes som en Art Haveanlæg. I et saadant opsætter man ikke Bestemmelser om Fældning ud fra rent økonomiske Hensyn, men der tæller ogsaa de æstetiske med. Og for disse, ofte meget gamle, Træer paa Kirkegaardene maa foruden de rent æstetiske Hensyn og den Betydning, Træerne har for Landskabs- og Landsbybilledet, ogsaa føjes de historiske. Kirkegaardstræerne er paa Grund af de flere Hundrede Aar gamle Fredningsbestemmelser ofte Sognets ældste Træer, og de er meget ofte ældre end selv det ældste Mindesmærke paa Kirkegaarden; de omfattes med Kærlighed af gamle som unge, og de beundres af Tilreisende, thi de forskønner i Almindelighed Kirkegaarden paa en forunderlig, betagende Maade (se f. Eks. Billederne i V. K. 1927, S. 18, 19, 25, 61 og 1928 S. 101 og 106–110). Det maa derfor paa det alvorligste lægges de valgte Tillidsmænd i Sognet (Menighedsraadmedlemmerne) paa Sinde, at disse Træer bør omfattes med den største Kærlighed og Omsorg, og at man bør betænke sig adskillige Gange, før man skrider til at stævne eller fælde dem. Dertil kommer, at de meget ofte – som foran vist – staar paa et saadant Sted, at de rent praktisk ikke er til Hinder for Kirkegaardens gode Udnyttelse, nemlig der, hvor de vokser op ad en Hegnsmur, altsaa i Kirkegaardens Periferi, og at de netop derved giver en med Hensyn til Læforholdene saare gunstig Virkning, ligesom de rent æstetisk former det indre af Kirkegaarden som et skønt og storslaet Rum. Heri danner Kirken det faste, centrale Holdepunkt, og Gravene med deres lavere Beplantning indgaar i Reglen i Helheden paa en beskeden og tiltalende Maade.

Som disse Træer i Reglen ikke skader, men kun forskønner og forbedrer Kirkegaarden, kan de paa Gravene plantede, der iøvrigt kommer ind under vor 3. Kategori og derfor senere vil blive omtalt igen, derimod ofte virke uheldigt. Dette gælder ikke saa meget med de karakteristiske Hængetræer, som har været paa Mode i Romantikens Tidsalder, og som til vore Dage ofte er plantet paa Gravene, det være sig Hængeask, Sørgepil og andre „Græde-Træer“. I Almindelighed er i hvert Fald

disse Træers Kroner og Rødder ikke saa generende, at de ligefrem gør Skade. Ej heller er de i Reglen saa store, at de ved deres Tilstedeværelse formaar at borttage den gode, rumlige Virkning, som kan være tilstede. Det samme gælder tildels ogsaa de stedsegrønne (Thuja, Cypres o. l.), der dog i hvert Fald om Vinteren paa en ypperlig Maade giver Kirkegaarden Lunhed og Hygge. Derimod gælder det, at hvor der paa Gravene ligefrem er plantet Skovtræer (Eg, Bøg, Lind, Elm, Kastanie etc.), vil disse ofte af mange Aarsager være uheldige. Det skal blot lige antydes, at de saavel medvirker til en Ødelæggelse af den rumlige Virkning, som de skygger over alt for mange Gravsteder, og gennem deres graadige Rodsystem udtærer de Jorden, saa det er vanskeligt at faa noget til at gro, samt, hvad der ikke er mindre vigtigt, gør det vanskeligt at faa gravet de fornødne Grave. Overfor disse vil det ofte være nødvendigt for Kirkegaardens Styrelse at skride ind, og det er derfor ogsaa ønskeligt, at der i Kirkegaardenes Vedtægter bliver indføjet Bestemmelser om, at Kirkegaardens Styrelse maa have Raaderet over disse Træer, – enten til at fælde dem, naar det skønnes fornødent, eller til at bevare dem til Pryd, naar maaske nye Gravstedsejere finder, at de er generende for dem. En saadan Bestemmelse findes i Anordningens § 15, Stk. 3, og er ogsaa indsat i den Vedtægt for Landsbykirkegaarde, som er udarbejdet af „Foreningen for Kirkegaardskultur“ (se Smaaskrifter Nr. 3).

Efter at have beskæftiget os saa meget med den sidste Bestemmelse i den nævnte Paragraf, kan vi formentlig uden Skade gaa lettere hen over de første, der siger, at Beplantningen skal holdes tilbørligt vedlige, og at Hække og levende Hegn skal holdes klippede. Paa de fleste Kirkegaarde er det ikke her, det skorter paa Omhu; thi dersom Folk ikke selv giver sig til at klippe deres Hække, saa vil i Reglen Stedets Graver tage sig deraf, og i hvert Fald paa visse Tider af Aaret synes de fleste Kirkegaarde paa en god Maade at holde sig denne Bestemmelse efterrettelig.

Endelig er der Kirkegaardsgræsset, hvorom § 13 Stk. 1 siger, at Græsset skal afslaas, inden det bliver langstraaet, og at Kirkegaarden skal holdes ryddeligt for Ukrudt. At denne Betegnelse „langstraaet“ er et noget elastisk Begreb (hvornaar er Straaet langt? og hvor langt maa det blive?), er givet, og at mangan Kirkegaard med store Græsarealer nok kunde trænge til at slaas noget oftere, kan man ikke undgaa at lægge Mærke til. Paa den anden Side kan dog dette Græs, naar det er isprængt smukke Blomster, særligt de gammeldags forvildede, være en Pryd for Kirkegaarden, og hellere maa man se store Kirkegaardsarealer med lidt for „langstraaet“ Græs og Blomster, end man maa se dette grønne og blomstrende Tæppe afskaaret, saa den nøgne Jord ligger blot. Det er før hændet, at en nidkær Provst i ethvert Græsstraa har set Ukrudt og har behandlet en gammel Kirkegaard med en blød, smuk Bundvegetation paa en saa haardhændet Maade, at der uden for Gravene kun blev nøgen Lerjord at se, og det kan aldrig være Anordningens Mening. Er der rigeligt Plads paa en Kirkegaard, og er der – som paa de nye – store og ubelagte Arealer, bør disse absolut besaas med Græs; thi der er intet bedre Middel til at „binde“ Arealerne sammen end disse grønne Flader, og ligesaavel som man undertiden kan ønske, at ens Ben til sin Tid maa faa Lov at hvile under en skyggefuld, gammel Bøg eller Eg, kan man ønske sig lagt ned i Mulden under det blomstrende Græstæppe. Og ligesom Blomsterpynten paa Kisten kan være med til at mildne noget af det haarde i Begravelsens Teknik, kan ogsaa Bevidstheden om, at det Sted, hvor vore Kære lægges ned, er som en blomstrende Eng, medvirke sit til, at noget kan synes lysere.

Øverst: Johannes Tholle: Plan til Udvidelse af Roslev Kirkegaard, 1928. 1 : 2000.

Nederst: Birger Errboe: Plan til Udvidelse af Ballerup Kirkegaard, 1927.

Motivet med de buede Gange refererer sig til Hegnmuren om den gamle Del.
Maalestok 1 : 1000.

Som den anden Kategori af varig Kirkegaardsbeplantning har vi den systematiske. Vi vil her gaa over til denne, idet vi fortrinsvis vil holde os til den Beplantning, der skal skabes, og kun i ringere Grad vil omtale den, der allerede findes; thi skal der ske Fremskridt paa dette Omraade, maa det først og fremmest ske ved Nyskabelser.

Mens den Plantebestand, vi hidtil har beskæftiget os med, er fremkommen uden Kirkegaardsledelsens Medvirken, nemlig dels gennem Bevoksningen, dels ved Gravstedsejernes Plantninger, omfatter den nærværende udelukkende en saadan Beplantning, som er tilvejebragt ved Kirkegaardsledelsens Foranstaltning, nemlig de egentlige Kirkegaardsplantninger: Alleer, Yderhegn, Læbælter, Isoleringsplantninger etc. Om disse Plantninger udtales i Anordningens § 8 2. Stk. følgende:

„Kirkegaarden bør forsynes med passende Beplantning under Hensyn til de stedlige Forhold og den Betydning, som Beplantningen har for hele Kirkegaardens Udseende og Karakter. Der bør navnlig sørges for fyldestgørende Læplantning i tilstrækkelig Bredde langs Hegnet. Hvor Gange beplantes, bør de nærmeste Gravsteder lægges i passende Afstand fra Planterækkerne. Ved Plantning maa det paases, at Kirkebygningen og dens Mure ikke berøves Lys og Luft. Planen for Beplantningen skal inden Arbejdets Paabegyndelse godkendes af Synet (Lovens § 32)“.

§ 15 Stk. 2: „Ny Beplantning kan af Synet (Lovens § 32) forlanges saavel langs Kirkegaardens Hegn som ved dens Hovedgange, hvor disses Bredde tillader det. Det bør ved Plantningen af højt voksende Træer udenfor Læbælterne iagttages, at der her til vælges Arter, der ikke ved Rodnettets Egenskaber eller Løvets Art kan virke ødelæggende eller hæmmende paa de omliggende Gravsteder...“.

Den første Paragraf tager særligt Sigte paa Nyindrettelser af Kirkegaarde, hvormod den sidstnævnte væsentligst er beregnet paa allerede eksisterende, og til den første knytter sig endvidere Stk. 2 i samme Paragraf, omhandlende Gravstedsindhegninger, som udføres paa Kirkegaardens Foranstaltning.

Hvorvel Bestemmelsen om, at Kirkegaarden bør forsynes med passende og hensigtsmæssig Beplantning, er saare svag derved, at den ikke kræver en saadan Beplantning, men kun antyder, at det vil være ønskeligt, ligger der utvivlsomt fra Autoriteternes Side mere end et berettiget Ønske om dette Forhold; men da det er de stedlige Styrelser, som skal betale Tilplantningen, har man ikke stillet det op som et Krav. Det er derfor ogsaa rigtigt, naar det fortsat anføres at der navnlig maa tænkes paa Læ, og man særligt i de udsatte Egne af Landet ikke bør spare paa Læbæltet. Paa en ny Kirkegaard vil der altid til en Begyndelse være god Plads for brede Læbælter, og det vil, naar Tiden er gaaet, og Kravene til Gravstedsplads bliver større, kun volde ringe Gene, om der begraves i og mellem de inderste Rækker af Læbæltet (dette forudsat særligt at vokse mod Vest og Nord).

Hvad den næste Bestemmelse angaar, da er der naturligvis ingen, der tænker paa, saaledes som der i en uheldig Udtryksform staar det, at „beplante Gange“, – det vilde være en ganske urimelig Tanke, og det er ej heller det, der menes. Der tænkes paa, at man kan indeslutte („indplante“) en Gang med Plantninger, det være sig med Busketplantninger, Hække eller Allétræer, og at der i saa Fald bør være en god Afstand til Gravstederne. Forudsat at Pladsforholdene er meget rigelige, kan dette være rigtigt; men i Praksis vil det resultere i, at der bliver et tredobbelt Sæt Gange, nemlig den indplantede Gang og en Rabat (eller Gang) for at skaffe Afstand til hver af Siderne. Dette vil ikke kunne tillades, hvor man maa økonomisere med Pladsen (og

det maa man dog de fleste Steder). Det var derfor rart, om man saadanne Steder kunde ordne sig saaledes, at den Plantning, der indeslutter Gangen, kan danne Baggrund for Gravstederne udenfor denne, – noget i den Retning, som det anføres i Bestemmelsen om, at Kirkegaardens Ledelse kan overtage Plantning (og Vedligeholdelse) af Gravstedshegnene (se Planerne S. 35).

Den Beplantning, som ifølge dette da bør indrettes paa nye Kirkegaarde, er en saadan, som giver Kirkegården den Karakter, den bør have: ikke noget offentligt Lystanlæg, men ej heller et Sted, hvor man kun kan gaa i dystre Tanker. Beplantningen bør anslaa Karakteren som de Dødes Have – den bør give den Stemning, der gør det overflødig at bringe altfor drastiske Opslag om, at de Besøgende maa færdes med Ro, og den bør indbyde til Andagt. Disse Ting kan opnaas dels ved Fordelingen af Planterne, saaledes at der paa Kirkegården fremkommer visse afsluttede og isolerede intime Partier, hvor der af sig selv bliver Ro og Fred, og hvor gennemgaaende Færdsel er umuliggjort, og andre saadanne Partier, hvor en vis Monumentalitet og Storhed gør sig gældende. Dels kan det gøres ved Valg af Plantearter, saaledes at altfor dystre Planter holdes ude, saa at der mellem de stedsegrønne, hyggende og stemningsfulde Planter kan vise sig andre, der antyder et Foraar, ligesom visse Plantearter ved deres Form kan give en vis Monumentalitet, Storhed og Skønhed. Det kan lige antydes, at Pyramidepoplen giver en meget monumental Allé, at Elmen som Allétræ kan forme Alléens Tag som en gotisk Bue etc. Med sit lyse og lette Løv er Birken saare velegnet til Kirkegaardene, dog kan de altfor hvide Stammer hos Hvidbirken let virke uheldigt (spøgelsesagtigt!). Endvidere vil de fleste Stedsegrønne, særligt de oprette, være velegnede. Her spiller ogsaa Hensynet til Løvspringetid, Løvtæthed og endnu flere Forhold ind. Planterne i Læbæltet vil i Almindelighed kunne være af samme Art som Planter i andre Læbælter, og der henvises angaaende dette Emne til de særlige Anvisninger i Læplantning. I en senere Artikel vil jævrigt (saaledes som det ogsaa foran er antydet) de forskellige Træarters Forhold blive behandlet. Der skal dog paa dette Sted advares imod Elmen, dels paa Grund af dens Rødders udsugende Evne, dels paa Grund af dens stærke Frøspredning, der falder ved Midsommertide. Til Hegn (Hække) paa selve Kirkegården skal anbefales saavel Tax som Thuja, Ligustrum ovalifolium og stor- eller smaabladet Buksbom.

Bestemmelsen om Indførelse af ny Beplantning paa gamle Kirkegaarde (§ 15 Stk. 2) kræver ikke synderligt speciel Hensyntagen. Som Grund for, at en Kirkegaardsstyrelse skulde skride til at plante saadanne Steder, kan foruden Læhensyn o. l. rent praktiske Hensyn ogsaa melde sig dette, at Kirkegården kan være i den Grad overskuelig, at den ikke giver Indtryk af Hygge, Ro og Skønhed, og at det f. Eks. ikke vil være muligt nogensteds at dvæle ugenert ved en Grav. Paa saadanne Kirkegaarde vil det i høj Grad være paa sin Plads at faa indført nye Plantninger, og disse vil ofte kunne udføres paa hjemfaldne Grave, og de vil paa en heldig Maade kunne opdele Kirkegården i isolerede Afdelinger. Saadanne Plantninger kan ogsaa lægges langs Gangene, hvor der er tilstrækkelig Plads dertil. Saavel paa nye som paa gamle Kirkegaarde maa man dog stedse udvise stærk Hensyntagen til Kirkebygningen (subs. Kapellet). Thi ikke alene maa disse Bygninger ikke berøves Lys og Luft; men de bør ogsaa som det centrale og dominerende Midtpunkt, de i Reglen er, fremhæves og forskønnes ved Plantningerne, og disse bør ikke ved deres Kroners Masse virke „konkurrerende“ med Kirken.

Som den sidste Kategori af Kirkegaardsplantninger har vi nu Gravstedsplantningerne. Om Gravstedsanlæg er der her tidligere berettet (se „Vore Kirkegaarde“ 1927 S. 133 ff.), og det er ikke her Meningen at komme ind paa dette Emne igen; her skal blot i Relation til den kongelige Anordnings Bestemmelser og i Fortsættelse af det foran (S. 33) anførte om den varige (træagtige) Beplantning paa Gravstederne anføres nogle faa Bemærkninger.

Den kongelige Anordning siger om Gravstedsplantningerne følgende:

§ 8 Stk. 2: Ved Udvidelser eller Nyanlæg af Kirkegaarde kan det i den i § 16 omtalte Vedtægt bestemmes, at Gravstederne kun maa indhegnes med levende, eventuelt ensartet Hegn, ligesom det i Vedtægten kan fastsættes, at Kirken i disse Tilfælde overtager saavel Plantningen som Vedligeholdelsen af Hegnene“.

§ 15 Stk. 3: „Gravstedsejerne maa ikke uden Kirkegaardsbestyrelsens Tilladelse plante Træer eller træagtige Buske paa deres Gravsteder. Saadanne Plantninger kan, hvor det skønnes fornødent, af Synet forlanges beskaaret, eventuelt fjernet“.

Hvad denne sidste Paragraf angaar, da vil den strengt fortolket sige, at en Gravstedsbesidder skal gaa til Kirkegaardsstyrelsen for at faa Lov til at plante en Rose, og saaledes fortolket vilde det være en utaalelig Paragraf, der oven i Købet ikke kunde gøre noget som helst godt. Formaålet med en Regulering paa dette Omraade er at hindre de uheldige Forhold, som kan komme af Træer, der er saa store, at de skygger for alt for mange Grave og paa denne Maade virker generende, saaledes som det allerede foran er paavist. Bestemmelsen bør derfor fortolkes paa en saadan Maade, at man ikke lægger Folk Hindringer i Vejen for at smykke deres Grave omtrent som de har Lyst dertil, og dersom der i Vedtægten for Kirkegaarden indføjes, at der ikke maa plantes skovagtige Træer eller Buske, er man straks Maalet meget nærmere. Noget andet er, hvor der er tænkt paa en videregaaende Regulering af Gravstedsbeplantning, saaledes som der er Tale om det i den første af de nævnte Paragrafer. I saa Tilfælde maa Bestemmelsen nærmere udformes i Detailler og bl. a. berette om, hvorvidt det gælder hele Gravstedsarealet, om hvilke Træer der ikke maa plantes etc.; men derom i en følgende Artikel om Regulering af Beplantning ved Servituter.

Den førstnævnte Paragraf tager Sigte paa at gøre Kirkegaardsbilledet mere ensartet, roligt og smukt. Idet det tager Standpunkt til Fordel for levende Hegn, vil disse formentlig i endnu større Grad, end Tilfældet allerede viser, efterhaanden overalt erstatte de døde, og hvorvel der ogsaa blandt de døde Hegn kan være smukke og gode Ting, er deres Stilform dog ofte saa banal, at de helst ønskes derhen, hvor Peberet gror. Her melder sig imidlertid straks Spørgsmaalet, om hvorvidt Gravstedshegn overhovedet er nødvendige, og i hvor høj Grad det kan tillades at indramme det enkelte Gravsted, særligt naar der er Tale om Enkelgrave, hvor Hegnene i Reglen optager en ganske urimelig stor Plads.

Saa længe en Kirkegaard ikke er reguleret, og der derfor ikke er ordnede Færdselsforhold, maa det være naturligt, at en Gravstedsejer omgærder sit Gravsted saa forsvarligt som muligt, og de mange ældre Stakitter har netop saadanne uheldige Færdselsforhold til Baggrund. Noget andet bliver Forholdet, naar Kirkegaarden er reguleret, og der som her er Tale om nye Kirkegaarde, hvor der er de fornødne Gange i tilstrækkelig Bredde, saaledes som Loven fordrer det. Her er det i hvert Fald af andre Aarsager end i fornævnte Tilfælde, at et Gravsted indhegnes, og naturligvis maa man i Almindelighed kun billige, at en Gravstedsejer ønsker at markere Om-

fånet af sit Areal paa synlig Vis. Til dette Brug vil det imidlertid ikke være nødvendigt at ty til Hække i almindelig Forstand, idet i hvert Fald en lav Indfatning af Buksbom kan gøre udmærket Fyldest i saa Henseende, og vi har jo ogsaa mangfoldige Eksempler paa, at netop en saadan „Hæk“ er bleven brugt til Indhegning over saa godt som hele Kirkegaarden (se f. Eks. Billedet i „Vore Kirkegaarde“ 1927, S. 108, 110, 111). Man har i Virkeligheden her og lignende Steder reduceret Hegnet til et Rudiment, – en Bagatel, som paa Jorden markerer Gravstedets Omfang uden paa nogen Maade at beskytte imod Krænkelser af Gravfreden, det være sig fra Dyrs eller Menneskers Side, – samtidig med at, som Anordningen antyder det ønskeligt: Ensartetheden, allerede er gennemført.

Dette Forhold fra de gamle Kirkegaarde har man Lov at overføre til de nye, – ja, det vil formentlig endog være heldigt, om Traditionen fra den gamle i nogen Grad overføres paa den nye Kirkegaard. Kun bør dette Forhold ikke udstrækkes til at gælde Indramningen af alle Gravstedets Grænser. Som det af det følgende vil ses, bør man kun lade Forsiden af Gravstederne indhegne paa denne Maade, mens i hvert Fald de yderste Grave i en Række for Enden bør hegnes forsvarligere og der paa Bagsiden ogsaa anvendes en anden Hegningsmaade. Thi naar Gravstederne, som det er almindeligt, lægges Par og Par med „Ryggen“ til hinanden, bør disse Gravrækker have en fastere Afslutning end den, en lav Buksbomkant kan give. Dels bør de i Almindelighed have det af rent praktiske Aarsager, saa ikke enhver Besøgende træder et Hjørne af de yderste Grave, dels bør de have det af æstetiske. Derimod kan udmærket godt Gravene i Rækken have Sidehække af samme Beskaffenhed som Forhækkene (lav Buksbom), og ved at gennemføre dette vil man endda faa et mere roligt Billede, end hvis der er højere og lavere Hække imellem hinanden. Dog gaar det i nogen Grad ud over det intime Præg, som man ønsker hver Grav skal have. Man kan indvende, at det individuelle mere udslettes, og Intimiteten næsten bortfalder. Overfor saadanne Indvendinger maa man til en vis Grad bøje af, og som et Middel til baade at bevare en vis Helhed samt at skabe en vis Intimitet ud for de enkelte Grave i Rækken kan en Ordning med Aftrapning af Sidehækkene være god, idet man da lader den forreste Halvdel af Hækken være ganske lav, men lader den stige tilbage til den Højde, Baghækken bør have (se f. Eks. Billedet næste Side). En saadan Aftrapning er med Held indført paa Kirkegaarde i Danmark, f. Eks. Sorø og Hellerup, og den giver paa en heldig Maade det enkelte Gravsted, hvad det tilkommer, mens den alligevel ogsaa giver Ro, Ensartethed og Monumentalitet.

De samme Forhold, som gør en saadan Ordning ønskelig, maa absolut forudsætte, saa længe der ikke findes en ret haardhændet Monumentcensur, at Baghækkene bliver høje. Med parvis ordnede Gravrækker følger ogsaa, at Monumenterne vender Bagsider imod de bagved liggende Grave, og da der i Reglen ikke kan regnes med mange eller lige store Monumenter, som indbyrdes vil kunne dække Bagsiderne, vil det ikke kunne undgaas, om der ikke træffes Foranstaltninger derimod, at man fra den ene Grav vil kunne se en Række mere eller mindre uskønne Monumentbagsider. Et saadant Forhold maa man være Herre over, og paa dette bøder de høje Hække, som skal danne Baggrund for Gravstederne.

Som det vil forstaaes, er det i høj Grad ønskeligt, om Hegnene omkring Gravstederne kan faa et ensartet Præg og opnaa ganske bestemte Højder. At vente, at alle Gravstedsejere har denne Forstaaelse er ikke rimeligt. Det er ej heller at vente, at alle gan-

ske godvilligt skal indrette sig efter trykte Anordninger, dels med Hensyn til, hvad de maa plante eller ikke maa, dels med Hensyn til at bringe Hækkene op til den Højde, der er ønskelig, eller at holde dem nede paa det Lavmaal, som er det bedste. Det er derfor en uvurderlig Fordel, at Anordningen giver Menighedsraadet Lov til selv at foretage den Plantning, som skal til, dels at den endog kan overtage al Vedligeholdelsen. Ad denne Vej bliver man (saa nær, som det er gør ligt), Herre over al Kirkegaardsbeplantningen, og der vil ikke være Rum for Klager over for stærkt skyggende Træer eller ikke skjulende Hække, naar alt gennemføres efter en bestemt forud lagt Driftsplan. At dette ikke udelukker, at enkelte Gravstedskvarterer kan faa et særligt Præg, f. Eks. ved Valg af forskellige Arter af Hække i de forskellige Afdelinger, er klart, og at det ikke behøver at være nogen økonomisk Byrde for Kirkegaarden at anlægge den med forud plantede Hække, er ligeledes givet. Der skal nogen Kapital til fra Styrelsens Side; men det skal der ogsaa til, naar den enkelte Gravstedsejer skal anlægge sit Gravsted. Her er det blot det Forhold, at Kirkegaarden staar i Forskud med Betalingen af Hækken, til den kommer, som skal bruge Gravstedet. Naar dette sker, betales naturligvis Hækken, ligesom Jorden betales.

I mange Forhold er den kongelige Anordning ikke fulgt med Tiden, og paa mange Landsbykirkegaarde er man i Forskønnelses- og Forbedringbestræbelser naaet langt videre, end Anordningen antyder. I den sidstnævnte Bestemmelse maa der siges at være en Paragraf af afgørende Betydning og rummende Muligheder for betydelige Fremskridt ud over dem, der allerede er gjort paa visse Landsbykirkegaarde og i Retning af de bedste Eksempler fra Ind- og Udlandets Byer. Maatte disse Bestemmelser blive brugt i saa udstrakt Grad som muligt til Bedste for Kirkegaardene Landet over.

Emil Böttiger: Eksempel paa Aftrapning af Sidehække, ganske lave Forhække og højere Baghække i et Kirkegaardskvarter med dobbelte Gravrækker.